

Röstångabygden i snapphanetiden

Inledning

Den 27 oktober 1676 tågade en dansk armé på 13.000 soldater från Kvidingehållet söderut genom Röstånga, och sen vidare mot Näs vid Saxån. Kung Christian V var fast besluten att återvinna sin fagraste provins, Skåne. Föga anade han då det öde, som skulle drabba hans styrka redan i början av december samma år, nere vid Lund. Som gränsland mellan Danmark och Sverige hade Skåne länge varit ett av krig svårt drabbat land. Inte förrän vid Helsingborg 1710 skulle ett sista fältslag komma att utkämpas på skånsk mark. Nedan följer en antydan om händelser som berört vårt eget närområde under "snapphanetiden", dvs. på 1600-talet .

Christian V. Efter målning av Abraham Wuchters.

Historisk bakgrund

Fram på 1630-talet planerade den dåvarande stormakten Sverige att bygga ett välde som totalt behärskade handeln i Östersjöområdet. Ett svenskt anfall i början av år 1643 syftade till "att kasta Danmark helt och hållet omkull". Söderifrån gick Lennart Torstensson upp i Jylland, och samtidigt föll Gustav Horn norrifrån in i västra Skåne, med plundring och ödeläggelse som följd. Fred slöts i Brömsebro 1645.

Danmark-Norge tvingades att till Sverige avträda Gotland och Ösel samt Jämtland och Härjedalen. Därtill fick Halland lämnas i fredspant under 30 år. För Skånes del fann Kristian IV nu rådligt befälla "att alla som på skogarna och annorstädes sig församlat och som snapphanar, fribytare, dragoner eller under annat namn gjort insatser mot rikets fiender, återgår till fredliga förhållanden."

Skåneland hamnar under Sverige

När Karl X Gustav 1656 fick motgångar nere i Polen, passade kung Frederik III i sin tur på att förklara Sverige krig. Åter gick då svenskarna nerifrån kontinenten upp i Jylland. Sedan kung Bore spånt "isbryggor" över Bälten, kunde de tåga vidare och tvinga Danmark till en förkrossande fred i Roskilde 1658. Allt danskt land öster om Öresund blev till en provins under Sverige, endast Bornholm återlämnades. Till styresman över vårt område sattes generalguvernören Gustav Otto Stenbock. På hans befallning påbörjades i våra socknar nya räkenskapsböcker, så även i Röstånga. Nedangården i vår gamla kyrkby blev nu kronohemman, och dess brukare Lars Persson fick kungligt uppdrag att bevaka skogarna.

Frederik III

Den skånska högadeln var alltsedan reformationen privilegierad och garanterades inledningsvis att få sitta i orubbat bo på sina borgar, såsom t ex Sten Brahe på Knutstorp. Våra städers givande handelsutbyte klipptes däremot av. Även den meniga allmogen drabbades svårt. Segrarmakten började placera främmande ryttare i våra bondgårdar och lät samtidigt skriva ut våra ungdomar till krigstjänst i de svenska besittningarna på andra sidan Östersjön. Då blev det uppror, främst i norra Skåne. Landshövding Skytte i Kristianstad lyckades tillfälligt skilja ut snapphanarna från den fasta bondebefolkningen, och motståndet ebbade ut. När nya skatter lades på, liksom en omfattande vägghållning, skärptes dock motsättningarna på nytt. En kommission tillsattes 1669 för att utreda missförhållan-

dena. Kyrkoherden i vårt eget pastorat, Hans Johansson Billing, "skall modigt ha fört sina bönders talan och understött deras klagomål mot de övergrepp, som de svenska ryttarna begingo mot befolkningen."

Skånska kriget börjar

Sommaren 1675 gjorde Danmark ett försök att återfå sin förlorade landsdel. Under befäl av kung Kristian V landsteg i januari 1676 en nära 15.000 man stark dansk här vid Råå fiskeläge söder om Helsingborg. Staden intogs och Dannebrogen hissades på krönet av Kärnan. Svenska trupper under den tjuugoårige Karl XI stod samlade i Malmö men kom i full förvirring att retirera upp över gränsen mot Småland. Den svenska krigskassan hamnade på efterkälken och plundrades i Loshult av traktens bönder. Danskarna ryckte fram mot Kristianstad, som intogs genom stormning i augusti, och man gjorde sig snart till herrar över även Blekinge. Nordskånska bondeuppbåd, men även folk i våra trakter, fortsatte inledningsvis att angripa de svenska trupperna. Ridefogden och hans folk hos dåvarande Knud Thott på Knutstorp lät till exempel döda tre svenska ryttare, som slagit sig ner på Hundseröds gård i Konga. De hade, oförsiktigt nog, rekvirerat en halv tunna öl av bonden och sedan somnat efter allt pokulerande. När danskarna började understödja friskytterörelsen, blev dessa skaror dock även till en plåga för den menige allmogen, som då gick över till den svenska sidan. Nu sände Karl XI ut Johan Gyllenstierna för att sockenvis förmå bönderna att avge trohetsförsäkran. De fick behålla sina bössor om de lovade att använda dem mot snapphanarna, samt att reparera broar som fienden avbränt.

Slaget vid Lund

Efter diverse operationer uppe i Halland i augusti- september 1676 drog de båda härarna på skilda stråk åter ner i Skåne. Den 24 oktober tågade svenske kungen som anförare för 16.000 soldater och 2.000 småländska bönder från Markaryd ner mot Helsingborg, som återerövrades. Den 26 oktober marscherade den danska armén över Rönneå på Kvidinge bro, och sen vidare över Röstånga till Näs vid Saxån. Därefter följde en avstickare upp till ett läger vid Råån, där man grupperade om. Sen tågade man den 8 november ner över Saxån. Den 11 november tog man sig vidare över Löddeström på Kävlinge bro, som därefter revs. När svenskarna nådde dit, tvingades de därför slå

läger på nordsidan, under usla förhållanden. Sen kom frosten dem till mötes, med bärande is över Rinnebäcksvadet. Den 4 december stod slaget vid Lund. I slutfasen skulle denna strid komma att urarta till en sannskyldig slakt på resterna av den flyende, danska armén. Efter slaget insamlades de fallna, nästintill 9.000 man, varav två tredjedelar tillhörde den danska hären! Kågerödsprästen Sthen Jacobsen vittnade: "Och de Svenske sagde selff, at Lunde slag var et mord och icke et feldtslag."

Adeln i opposition

Till Sveriges försvar tvingades nu de adliga sätesgårdarna i Skåne att inhysa garnisoner på 50 - 100 man. Thottarna på Näs, Eriksholm (senare Trolleholm) och Knutstorp, och några andra herremän därtill, vägrade. Dockor av dem blev då symboliskt avrättade på Malmö torg. De anklagade själva hade då redan hunnit sätta sig i säkerhet inne på Själland. Vid mitten av mars 1677 stod Karl XI med sin krigshär vid Herrevadskloster. På försommaren samma år återupptog emellertid danskarna operationerna, understödda av sin flotta och de tidigare intagna fästningarna i Landskrona och Kristianstad. Nya friskyttar rekryterades, hästar stals från bönderna och havre hämtade man från danska magasin. På Rönneberga backar led dock danska ryttare åter ett stort nederlag den 14 juli detta år.

Danska arméns rörelser i Skåne 1676-78. Efter N. P. Jensen 1864. Etappen Halmstad-Lund 1676 har här markerats med rött, Röstånga med ett kryss.

Förödande krigföring

Den danska krigföringen blev därefter alltmera hänsynslös. En lång rad order utfärdades om att planmässigt förhärja den skånska landsbygden. Karl den XI svarade med samma taktik. Ett tiotal byar i Rönneberga härad gick upp i rök för att hindra danskarnas proviantering till fästningen i Landskrona. Från ett läger i Norrvinge tågade nu den svenske fältmarskalken Ascheberg med sina trupper mot Kristianstad. Men i Anderstorps by "tog de ogudelige snapphanarna många svenskar bort" (drygt ett femtiotal). Efter slaget brände snapphanarna hela byn. I februari 1678 sände den svenske befälhavaren på Eriksholm (senare kallat Trolleholm) en trupp ryttare till Söderåsen för att gripa en snapphane, som uppehöll sig i torpet Orröd i Asks socken. När de kom fram till torpet, hade snapphanen flytt, men vid gården påträffade man ett par oxar och ett par kor, som tillhörde den eftersökte. Ifrån Helsingborgsslätten leder förbindelsen österut längs mossmarkerna nedom Söderåsen fram förbi Kongaklint, och vidare över Gillastig till Röstånga. Mitt framför passagen ligger Knutstorp, som var ett värn mot angrepp västerifrån. Efter slaget vid Lund skulle denna borg komma att tillmätas större betydelse i en beräknad, västskånsk "spärrlinje", alltifrån Löddeå och Borgeby i söder, via Näs, Eriksholm och Knutstorp upp till Rosendal. På våren 1678 lät Karl XI befästa Knutstorp. Borgens tomt var på den tiden en holme, i en numera uttorkad sjö. Ladugården låg utanför, som ett slags förborg. Därifrån ledde en brygga med två vindbroar till huvudbyggnaden. Kungen lät förse anläggningen med ett par hundra mans besättning, under en kapten Xylander. Den 7 juni samma år slog denne tillbaka ett

anfall av danskarna, men den 23 i samma månad måste man ge sig för en annan dansk styrka. Den 8 augusti utskickade den danske generalen Arensdorff "partier", som avbrände Knutstorp, Eriksholm och Rönneholm. I augusti samma år föll emellertid Kristianstad åter i svenskarnas händer, och därmed var det danska väldet i Skåne brutet. I oktober 1679 slöts fred i Lunds domkyrka. "Min stackars herre, inte en endaste liten by", löd den franske medlarens beklagande ord till den danske kungen.

Försvenskningen

Efter en ivrig agitation från biskop Knut Hahns sida anhöll nu de skånska prästerna om "uniformitet" med Sverige ifråga om kyrkoordning och kyrkolag. Verksamheten vid Lunds universitet återupptogs. Även de skånska städernas borgerskap anhöll om likformighet. Två år senare följde adeln efter. Genom det skånska indelningsverket fick nu bönderna kungligt uppdrag att vara rusthållare. Därigenom kom ryttarna att i viss mening bli underordnade allmogen. Motsättningarna mellan statsmakten och bondesamhället mildrades. Bland reformerade militäravdelningar kan för vår del nämnas Norra skånska kavalleriregementet, som med början 1690 hade sina övningar på Ljungbyhed.

Georg Welin

Källor och litteratur:

G. von Buhrman, Prospector 1680, ed. A Fischer 1756.

Erik Dahlberghs dagbok, ed. A. Åberg 1962.

S. Jacobsen, Den Nordiske Kriigs Krönicke, samtida skildring (utgiven av M. Weibull 1897).

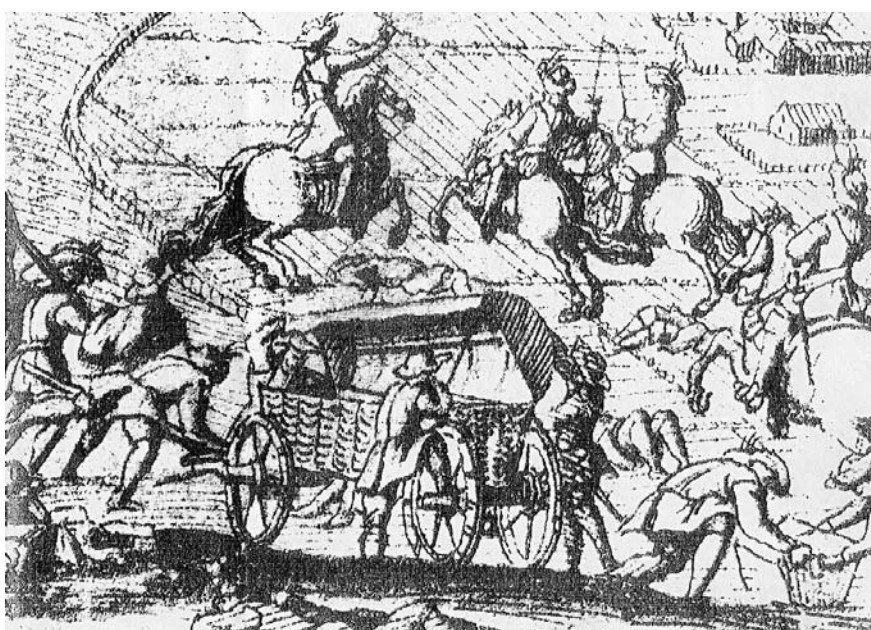
G. Johannesson, Skånes historia, 1971.

N.P. Jensen, Den Skaanske Krig 1675-1679, 1864.

A. Stille, Skånska borgars och herresätens lägen, HTS bd 7, h 1, Lund 1917.

C. Wahlöö & G. Larsson, Slaget vid Lund. Ett mord och icke ett fältslag, Lund 1998.

A. Åberg, Snapphanarna, Lund 1981.

Slaget vid Lund 1676. Bilden visar svensk plundring av de flyende danskarnas läger. Efter samtida teckning i Erik Dahlberghs dagbok.